és pontos ismeretére lenne szükség, illetve egy olyan filozófiai keretrendszerre, amelyben az eltérő episztemológiai státuszú kijelentések (mint pl. egy empirikus kutatás és egy szentírási mondat) reflektáltan helyezhetőek el. A pszichológia hitéleti relevanciájának kibontása (vagyis pasztorálpszichológiai szempontok) viszont jobban megvalósul a kötetben Rulla nyomán. A fentiek miatt azonban komoly hiányérzet maradhat az olvasóban, amikor a könyv végére ér. Bízunk benne, hogy a kötet problémafelvetését a jövőben új munkákban is láthatjuk, melyek a lehetséges irányok jobb kirajzolásában is a segítségünkre lehetnek.

Addig is, magyar nyelven a témához fontos olvasmány lehet a már említett Viktor E. Frankl: *A tudattalan Isten* (2018) című kötete, illetve utalhatunk például Urbán Szabolcs: *A vallásosság kötődéselméleti megközelítése* (2021) című könyvére is, amely szintén értékes hozzájárulásokat kínál a teológia és a pszichológia viszonyának elhelyezéséhez, illetve ahhoz, hogyan vizsgálhatja a pszichológus nonredukcionista módon a vallásos jelenséget.

Endrédy Balázs

Paul Verdeyen: Saint-Thierryi (sic!) Vilmos és a szeretet. Németalföld első misztikusa

Pannonhalmi Főapátság, Bencés Kiadó, 2023. (ford. Bakos Gergely OSB)

Paul Verdeyen (1935–) flamand jezsuita, az antwerpeni egyetem nyugalmazott tanára, a középkori németalföldi misztika jeles kutatója, akinek számos kötete jelent meg e témában franciául és holland nyelven. Kutatásának középpontjában a nagy hatású németalföldi misztikus, Jan van Ruusbroec (1293–1381) munkássága áll, s e misztika előfutáraként vizsgálja a szintén németalföldi (Liège mellett született) Saint-Thierry-i Vilmos (kb. 1075-1148) életművét, aki Clairvaux-i Szent Bernáttal együtt a középkori szeretetmisztika első nagy képviselője. Verdeyen jelen kötete eredetileg 2001-ben jelent meg hollandul *(Willem van Saint-Thierry en de liefde. Eerste mysticus van de Lage Landen),* és ezt megelőzően a szerző egy francia nyelvű monográfiában is tárgyalta Vilmos misztikáját (*La théologie mystique de Guillaume de Saint-Thierry,* 1990).

A könyv – amely Bakos Gergely OSB értő fordításában kerül a magyar olvasók kezébe, a Bencés Kiadó gondozásában és igényes kivitelben is egyben – hiánypótló mű a hazai irodalomban mind a misztika kutatása terén általában, mind pedig Saint-Thierry-i Vilmos személyét és munkásságát tekintve. Valójában a magyar olvasó jóval többet is kap az eredeti holland szövegnél, mivel a fordító gondos és alapos utánjárással számos helyen magyarázó jegyzettel látta el a szöveget, gazdag filológiai, történelmi, kulturális tudnivalókkal, amelyek segítik a középkori kontextus jobb megértését, a személyek, írásművek, helyek megismerését és Vilmos latin nyelven kifejtett gondolatainak könnyebb befogadását. Amint a kötet végén található *Fordítói megjegyzések*ből megtudhatjuk, a fordító az eredetiben helyenként hiányos biblikus és regulai utalásokat is kiegészítette, ráadásul nemcsak a lábjegyzetekben tüntette fel a hivatkozott művek magyar fordítását is (amennyiben azok rendelkezésre állnak), hanem egy rövid összefoglalást is készített Vilmos szövegeinek magyar megjelenéseiről (181.).

Mit tartalmaz tehát e kis kötet? A címével ellentétben nem találhatjuk meg benne Saint Thierryi Vilmosi szeretetkoncepciójának rendszeres kifejtését, mélyebb elemzését, ráadásul a szeretetmisztika témája is csak a könyv vége felé, annak utolsó nagy egységében kerül a vizsgálódás fókuszpontjába. Az előszót követő első nagy egység (tizenhárom rövid részben) Saint-Thierry-i Vilmos életét tárgyalja, aho-

gyan az rekonstruálható a források alapján. Kibontakozik előttünk a kalandos életút, a valószínűleg Liège-ben folytatott ifjúkori tanulmányok, a Reimshez közeli Szent Nikáziusz bencés apátságban eltöltött húsz „rejtett" év, a Saint-Thierryben a bencés monostori közösség apátjaként szolgálattal töltött mintegy tizennégy esztendő (1121–1135), mindeközben a nála tizenöt évvel fiatalabb ciszterci szerzetessel, Clairvaux-i Szent Bernáttal kötött életre szóló mély barátsága, hatvanéves korában a nagy váltás: a Signy-ben újonnan alapított ciszterci monostorban töltött emberpróbáló novíciusi évek és a haláláig tartó ciszterci szerzetesség, Szent Bernáttal karöltve kemény összetűzése Pierre Abélard-ral, és végül a karthauziakkal élete végén ápolt jó kapcsolatai. Olvasva mindezt megelevenedik előttünk a 12. század virágzó szerzetességének nagysága és alapvető problémái. A szerző nem csupán az eseményeket tárja elénk, hanem reflektál azok lehetséges okaira is, igyekszik feltárni például az Abélard-ral folytatott vita szemléletbeli indítékait vagy Vilmos ciszterci rendbe való belépésének mozgatórugóit.

A könyv második fő része Vilmos műveit veszi sorra tizenkét rövid alegységen keresztül. Vannak olyan művek, amelyeknek csak röviden említi a tárgyát, keletkezése körülményeit, és utána hosszabb idézetet közöl belőlük, amely illusztrálja központi üzenetüket. Ezek az idézetek is nagyon értékes részei a könyvnek. Vannak olyan művek, amelyeknek tartalmát a szerző röviden elemzi is (ezekben az esetekben az olvasó sajnálja, hogy nem kap még részletesebb magyarázatot). Összességében a könyv ezen része értékes adalékokkal szolgál a művek megírásának részleteiről, szellemtörténeti kérdésekről, a középkori szeretetmisztika ókori gyökereiről, a művek áthagyományozódásának bonyodalmairól. Mindez azonban korántsem kimerítő részletességgel, inkább csak a kérdéskörbe való első bevezetésként tárul az olvasó elé.

Végül elérkezünk a könyv harmadik nagy egységéhez, a németalföldi szeretetmisztika eredetének kérdéséhez, amelyet Verdeyen kilenc kisebb alrészben tárgyal. A kifejtés itt szisztematikusabb formát ölt, habár továbbra is megmarad a szaggatottság érzése, amennyiben inkább összecsengő témák, motívumok villannak fel, és nem annyira egy téma következetes felfejtését kapjuk. Ebben a részben is nagy szerepet játszanak a hosszú idézetek Vilmos műveiből, és nem csupán Vilmoséiból, mivel a szerző gyakran összeveti a Signy-i szerzetes gondolatait más németalföldi misztikusokéival, leggyakrabban Jan van Ruusbroec későbbi gondolataival, elénk tárva ily módon a fejlődés ívét.

Egyes gondolatok, meglátások többszöri ismétlődése a könyvben arra enged következtetni, hogy a szerző külön megírt tanulmányokat szerkesztett egybe, alakított kötetté. Mindazonáltal minden töredezettség ellenére is jól kirajzolódnak Vilmos szeretetmisztikájának lényegi vonásai, alapvető sajátosságai, utóélete és ókori gyökerei, további elmélyülésre és kutatásra hívogatva az olvasót. Megragadhatjuk egyben a nyugati keresztény misztika keletkezésének aranyfonalát, amely egészen Órigenész műveig, az *Énekek éneké*hez írt kommentárjáig nyúlik vissza, és amelyet a két jóbarát, Szent Bernát és Vilmos elevenít fel és alakít tovább megragadó erővel a 12. századi monasztikus teológiában. Ebben a gondolkodásmódban a lelkiségi és az elméleti dimenzió még szerves egységet alkotnak, s ily módon az Istennel való találkozás belsőleg átélt szeretettapasztalatának egészen eredeti leírásai születnek meg.

A zárszó után a könyv közli még Saint-Thierry-i Vilmos legrégebbi életrajzát is *(Vita antiqua),* e fontos forrást, amelynek latin szövege azonban a magyar kiadásban (az eredeti holland kiadástól eltérően) nem szerepel. A kötetet irodalomjegyzék zárja, amely tartalmazza Vilmos műveinek kiadásait és a

róla szóló másodlagos irodalmat (2001-ig, a könyv megjelenésével bezárólag).

Verdeyen könyve könnyen befogadható, élvezetes stílusban íródott, azonban helyenként mintha túlzóan leegyszerűsítene egyes összetett kérdéseket, leginkább azokon a területeken, amelyeken kevésbé otthonos (például amikor Szent Ágostonnal kapcsolatban a predesztináció kérdését említi, azt sugallva, hogy e fogalom rosszindulatú Istent feltételez, 84.). Egy másik helyen szintén Szent Ágoston gondolatára utal forrásmegjelölés nélkül (137.).

A gondosan és filológiai pontossággal megalkotott magyar szöveghez csak egy-két egészen apró megjegyzést lehetne fűzni. A 36. oldalon lévő hosszú idézet szövegében a „test körültekintését" szókapcsolat nehezen értelmezhető („Manapság az Egyház tanítóinál a test körültekintését, világias lelkületet […] keresnek"). Az 51. oldalon a „szabad ember" kifejezés félreérthető a latin *otiosus* fordításaként (jobb volna talán „ráérő/dologtalan embernek" fordítani e magyarul nehezen visszaadható kifejezést). A 171. oldal 21. jegyzetében elírás csúszott a görög kifejezésbe (*gnóthi szeuaton,* helyesen: *gnóthi szeauton*).

E gazdag kis kötet, amely ízelítőt ad a 12. századi nyugati misztika inspiráló irodalmából, bizonyára sokakban felkelti majd az érdeklődést e korszak szellemi kincsei iránt.

Tóth Beáta

Ferenc pápa: Dilexit Nos. Szeretett bennünket kezdetű enciklikája Jézus Krisztus szívének emberi és isteni szeretetéről

Pápai Megnyilatkozások 67,
Szent István Társulat, Budapest, 2025.
(ford. Tőzsér Endre)

Ferenc pápa közelmúltbeli halála különös jelentőséget ad utolsó, a sorban negyedik enciklikájának (*Lumen Fidei*, 2013, *Laudato Si'*, 2015, *Fratelli Tutti*, 2020) amelyet immár pápasága lelki-szellemi végrendeleteként is értelmezhetünk. Megírásának közvetlen indítéka az Alacoque Szent Margit-Máriának történt jelenések háromszázötvenedik évfordulójáról való megemlékezés és ünnepségsorozat, amely 2023. december 27. és 2025. június 27. között zajlik. Az eredeti spanyol szöveg keltezése 2024. október 24, a magyar szöveget Tőzsér Endre SP értő fordításában olvashatjuk.

Az enciklika kezdő szavai – „szeretett bennünket" – Pál apostol rómaiaknak írt leveléből vett idézet (Róm 8,37), amely arra a megelőző és feltétlen szeretetre utal, mellyel Krisztus szerette tanítványait, és amelyet válogatás nélkül felkínál minden kor embere számára. Amint alcíme is utal rá, Jézus Krisztus emberi és isteni szeretettől áthatott szívének misztériumát kívánja a középpontba állítani, célja, hogy feleleveníte a Jézus Szíve-tisztelet forrásait és fejlődése fontos állomásait, és hogy a mai keresztények számára megmutassa a szerető szívnek, mint az emberi létezés identitást adó középpontjának alapvető jelentőségét, a szív alakításának és fogékonnyá tételének elengedhetetlen szükségességét a hiteles keresztény életben.

Elsősorban tehát nem elméleti reflexióval kíván szolgálni, sokkal inkább személyes hangvételű buzdításként, lelkigyakorlatos reflexióként hat, amelynek célja, hogy a hallott-olvasott igazságok életre váltására inspiráljon, cselekvésre ösztönözzön. Stílusa ennek megfelelően személyes; Ferenc pápa helyenként közvetlen őszinteséggel szólal meg saját lelki tapasztalatáról, az enciklika végén pedig több alkalommal is közvetlenül szólítja meg az olvasót: „Krisztus azt kéri tőled, hogy […] ne szégyelld elismerni a vele való barátságodat. Arra kér, hogy merd elmondani másoknak, milyen jó, hogy találkoztál vele" (211.); „Ő küld téged, hogy tedd és áraszd a jót. Belülről indít." (215.).